

ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระบบใหญ่ ๆ คือ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม และระบบเศรษฐกิจแบบผสม

1. ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism)

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม อาจมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ระบบเสรีนิยม หรือ ระบบตลาด (Market Economic) เป็นระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปเลือกตัดสินใจดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามความสามารถ และโอกาสของตน โดยอาศัยตลาดและราคาในการเลือก โดยรัฐหรือเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมีบทบาทเกี่ยวข้องน้อยมาก ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้แก่

- 1) ทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตเป็นของเอกชน
- 2) เอกชนเป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยผ่านกลไกราคาและมีกำไรเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ
- 3) มีการแข่งขันเป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะป้องกัน การแสวงหากำไรเกินควร เนื่องจากทุกคนมีสิทธิเข้าหรือออกจากระบบเศรษฐกิจ ดังนั้นถ้าเมื่อใดมีผู้ผลิตรายได้หรือกลุ่มใดผลิตสินค้าแล้วได้ราคาสูง ได้กำไรมาก ก็จะมีผู้ผลิตรายอื่นเข้ามาตั้งกิจการและผลิตสินค้าชนิดนั้นเข้ามาแข่งขันด้วย เมื่อมีผู้ผลิตหลายรายผลิตสินค้าก็จะทำให้ปริมาณสินค้าในตลาดเพิ่มขึ้น ราคาสินค้าก็จะลดลงและกำไรก็จะลดลง แต่ถ้าในระบบเศรษฐกิจที่มีผู้ผลิตน้อยราย โอกาสที่ผู้ผลิตจะรวมกันเพื่อการผูกขาดก็จะมีมากขึ้น
- 4) รัฐไม่เข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจ มีบทบาทเพียงการรักษาความสงบเรียบร้อย ความยุติธรรม เพื่อให้เอกชนมีความมั่นใจในการทำธุรกิจ การให้บริการทางสังคม เช่น การออกกฎหมาย การป้องกันประเทศ การสร้างโรงเรียน การสร้างถนน การสร้างระบบสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ

ตารางที่ 1 แสดงจุดเด่น - จุดด้อย ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

จุดเด่น	จุดด้อย
1. เอกชนมีเสรีภาพในการเลือกตัดสินใจดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามที่ตนถนัด 2. กำไรและการมีระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นแรงจูงใจทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ เอกชนจะทำงานอย่างเต็มที่เนื่องจากผลิตได้มากน้อยเท่าไรก็จะได้รับผลตอบแทนหรือรายได้จำนวนเท่านั้น จึงก่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำงานเพิ่มมากขึ้น ภายใต้ระบบเศรษฐกิจระบบนี้จะมีการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือเทคนิคใหม่ ๆ อยู่เสมอ ทำให้เกิดการพัฒนายู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว	1. จากความสามารถและโอกาสของบุคคลที่แตกต่างกัน ทำให้มีระดับรายได้แตกต่างกัน นำไปสู่ปัญหาการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม เกิดระบบกลุ่มนายทุนขึ้น 2. การผลิตในระบบทุนนิยม เป็นที่มาของการแข่งขันกันผลิต นำไปสู่การทำลายทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจนกลายเป็นปัญหาของโลกปัจจุบัน

ตารางที่ 1 (ต่อ) แสดงจุดเด่น - จุดด้อย ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

จุดเด่น	จุดด้อย
3. ผู้บริโภคมีโอกาสบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่เป็นธรรมมากขึ้น เพราะไม่มีผู้ใดผูกขาดการผลิตที่ทำให้ราคาสูงเกินไป	3. หากมีผู้ผลิตสินค้าและบริการน้อยราย อาจเกิดการรวมตัวกันผูกขาดการผลิตสินค้าชนิดนั้น ซึ่งทำให้ราคาสินค้าสูง ค่าแรงต่ำ จึงเกิดผลเสียต่อผู้บริโภคและผู้ใช้งาน สวัสดิการของสังคมโดยรวมจึงลดลง

2. ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism)

เป็นระบบที่รัฐเข้าไปแทรกแซงและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่จะมากหรือน้อยนั้นต้องขึ้นอยู่กับระบอบการปกครองด้วย สามารถแบ่งได้ดังนี้

หาก สังคมนิยม + ประชาธิปไตย = สังคมนิยมประชาธิปไตย

รัฐบาลเปิดโอกาสให้เอกชนได้มีส่วนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตอยู่

แต่หาก สังคมนิยม + ระบบคอมมิวนิสต์ = สังคมนิยมคอมมิวนิสต์

รัฐไม่เปิดโอกาสใด ๆ ให้เอกชน รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตทั้งหมด

2.1 ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์ (Communism)

ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์รัฐบาลเป็นเจ้าของทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งปัจจัยการผลิต ทุกชนิดเอกชนไม่มีกรรมสิทธิ์ ตลอดจนเสรีภาพที่จะเลือกใช้ปัจจัยการผลิต รัฐบาลเป็นผู้ประกอบการและทำหน้าที่จัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ หน่วยธุรกิจและครัวเรือน จะผลิตและบริโภคตามคำสั่งของรัฐ กลไกราคาไม่มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจกระทำโดยรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจว่าทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ควรจะนำมาผลิตสินค้าและบริการอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร การตัดสินใจ มักจะทำอยู่ในรูปของ การวางแผนแบบบังคับจากส่วนกลาง (Central Planning) โดยคำนึงถึงสวัสดิการของสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ

โดยสรุประบบเศรษฐกิจแบบนี้จะมีลักษณะเด่นอยู่คือการรวมอำนาจทุกอย่างไว้ที่ส่วนกลาง รัฐบาลจะเป็นผู้วางแผนแต่เพียงผู้เดียว เอกชนมีหน้าที่เพียงแต่ทำตามคำสั่งของทางการ เท่านั้น

ระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์นั้นพัฒนามาจากแนวความคิดทางเศรษฐกิจของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) นักเศรษฐศาสตร์ผู้ซึ่งได้รับสมญานามว่า “บิดาแห่งลัทธิคอมมิวนิสต์” และ วลาดิมีร์ อิลยิช อัลยานอฟ (Vladimir Ilyich Ulyanov) หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปในนามของ เลนิน (Lenin) นักปฏิวัติโซเวียต ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง และนำระบบเศรษฐกิจแบบคอมมิวนิสต์มาใช้กับสหภาพรัสเซียเป็นประเทศแรก

ตารางที่ 2 แสดงจุดเด่น - จุดด้อย ของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์

จุดเด่น	จุดด้อย
เป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางฐานะและรายได้ของบุคคลในสังคม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจนี้เอกชนจะทำการผลิต และบริโภคตามคำสั่งของรัฐ ผลผลิตที่ผลิตขึ้นมาจะถูกนำส่งเข้าส่วนกลาง และรัฐจะเป็นผู้จัดสรรหรือแบ่งปันสินค้าและบริการดังกล่าวให้ประชาชนแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบ	ประชาชนไม่มีเสรีภาพที่จะผลิตหรือบริโภคอะไรได้ตามใจ ถูกบังคับหรือสั่งการจากรัฐ สินค้ามีคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากผู้ผลิตขาดแรงจูงใจเพราะไม่ว่าจะผลิตสินค้าได้มากน้อยเพียงใด คุณภาพเป็นอย่างไร ผู้บริโภคก็ไม่มีทางเลือก จะต้องบริโภคตามการปันส่วนที่รัฐจัดให้ การใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจอาจเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถที่จะมีข่าวสารสมบูรณ์ในทุก ๆ เรื่อง เช่น รัฐไม่รู้ความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ทำให้ผลิตสินค้าที่ไม่ตรงกับความต้องการ ส่งผลให้มีสินค้าเหลือ (ไม่เป็นที่ต้องการ) จะเห็นได้ว่าลักษณะดังกล่าว ก่อให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรของประเทศไปโดยเปล่าประโยชน์

2.2 ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม (Socialism)

ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม หรือ สังคมนิยมประชาธิปไตย เป็นระบบเศรษฐกิจที่รัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต วางแผน และควบคุมการผลิตบางประเภท โดยเฉพาะการผลิตที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของประชาชน เช่น การสาธารณสุขโรคต่าง ๆ สถาบันการเงิน ป่าไม้ เอกชนถูกจำกัดเสรีภาพในกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะส่วนที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม ดำเนินการได้เพียงอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมขนาดย่อม ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหาความแตกต่างด้านฐานะระหว่างคนรวยและคนจน

ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่สำคัญ เช่น โรงงานไฟฟ้า กิจการรถไฟ โรงงานผลิตน้ำมัน

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ได้แก่

- 1) รัฐคุมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกรูปแบบ โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความยุติธรรมในการกระจายผลผลิตแก่ประชาชน
- 2) ไม่มีการแข่งขันเกิดขึ้น เนื่องจากรัฐบาลเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต แต่ยังคงให้เอกชนมีสิทธิในการถือครองทรัพย์สินส่วนตัวได้ เช่น ที่พักอาศัย
- 3) มีการวางแผนจากส่วนกลาง รัฐสั่งการผลิตคนเดียว ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 3 แสดงจุดเด่น - จุดด้อย ของระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย

จุดเด่น	จุดด้อย
สร้างความเสมอภาคด้านฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลในสังคม ประชาชนได้รับสวัสดิการ จากรัฐบาลกลางโดยเท่าเทียมกัน และสามารถกำหนดนโยบายเป้าหมายตามที่รัฐบาลกลางต้องการได้ ทำให้การกระจายรายได้เป็นธรรมมากขึ้นกว่าระบบทุนนิยม	ประชาชนขาดแรงจูงใจในการทำงาน เศรษฐกิจของประเทศอาจเผชิญวิกฤติหากรัฐกำหนดความต้องการผิดพลาด และการไม่มีระบบแข่งขันแบบทุนนิยมทำให้ไม่มีการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ ๆ

3. ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy)

ระบบเศรษฐกิจแบบผสม เป็นระบบเศรษฐกิจที่ผสมผสานข้อดีระหว่างระบบทุนนิยมกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เข้าด้วยกัน มีลักษณะคล้ายกับระบบสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย จะต่างกันตรงที่ระบบเศรษฐกิจแบบผสมจะมีน้ำหนักค่อนข้างไปทางทุนนิยมมากกว่า โดยรัฐบาลยินยอมให้เอกชนมีเสรีภาพในการผลิตเป็นส่วนใหญ่ รัฐบาลจะเข้าแทรกแซงเพื่อกำกับเศรษฐกิจให้เป็นไปตามทิศทางที่ต้องการเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

ลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบผสม มีดังนี้

1) การตัดสินใจปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (จะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร และผลิตเพื่อใคร) จะเกิดจากบทบาทของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ กำหนดโดยรัฐและเอกชนควบคู่กันทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมวางแผนการผลิต อาจจะแบ่งหน้าที่ว่าเอกชนจะผลิตอะไร และรัฐบาลผลิตอะไร เป็นต้น

2) มีกลไกราคาหรือกลไกของตลาด ราคาสินค้าและบริการในตลาดจะเป็นไปตาม อุปสงค์และอุปทาน มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นหรือลงตามกลไกราคา แต่รัฐบาลอาจเข้าแทรกแซงหรือควบคุมราคาได้ เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากราคาสินค้าที่พุ่งขึ้นสูง

3) เอกชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและมีกรรมสิทธิ์ถือครองทรัพย์สินต่าง ๆ เหมือนในระบบทุนนิยมทุกประการ ได้แก่ ที่ดิน เครื่องจักร เงินทุน อาคาร และสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นต้น

4) เอกชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด สามารถผลิตสินค้าและบริการได้อย่างเสรี ยกเว้นกิจการบางอย่างที่รัฐเห็นว่ามีความจำเป็นที่รัฐจะต้องดำเนินการผลิตเอง ได้แก่ กิจการด้านการคมนาคม และการสาธารณสุขประเภทต่าง ๆ เช่น รถไฟ ทางหลวง สนามบิน ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ

โดยสรุป ระบบเศรษฐกิจแบบผสมจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการใช้ทั้งระบบกลไกราคา หรือระบบตลาดควบคู่ไปกับระบบกลไกรัฐในการจัดสรรทรัพยากร เอกชนและรัฐบาลมีส่วนร่วมกันในการวางแผนเศรษฐกิจของประเทศ ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างกลุ่มเศรษฐกิจที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน

ตารางที่ 4 แสดงจุดเด่น - จุดด้อย ของระบบเศรษฐกิจแบบผสม

จุดเด่น	จุดด้อย
1. มีความคล่องตัวในการดำเนินการ เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของสภาพเศรษฐกิจได้ เช่น ถ้าเอกชนดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจนสร้างปัญหาและความเดือดร้อนให้กับประชาชน รัฐบาลก็อาจเข้าไปควบคุมหรือออกกฎหมายเพื่อไปกำกับได้ในกรณีที่เห็นว่าจำเป็น 2. รายได้ถูกนำมาเฉลี่ยให้ผู้ทำงานตามกำลังความสามารถที่ กระทำได้ มิใช่ตามความจำเป็น แรงจูงใจในการทำงานของประชาชนจึงดีกว่า 3. เอกชนมีบทบาททางเศรษฐกิจ มีการแข่งขันกันผลิตสินค้า สินค้าที่ผลิตจึงมีคุณภาพ และประชาชนสามารถเลือกบริโภคได้ 4. เอกชนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นระบบสาธารณสุข ปโภค การศึกษา สาธารณสุขและสวัสดิการพื้นฐานอื่น ๆ	1. การแก้ปัญหาช่องว่างทางสังคมและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้มักไม่มีประสิทธิภาพ 2. นายทุนมีอิทธิพลเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง โดยเป็นผู้สนับสนุนพรรคการเมือง ตลอดจนได้รับผลประโยชน์จากพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน 3. การดำเนินการผลิตขนาดใหญ่โดยรัฐบาลนั้น มักขาดประสิทธิภาพ กล่าวคือ คุณภาพจะไม่เท่าเทียมกับเอกชนผลิต 4. การกำหนดนโยบายและการใช้อำนาจต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับรัฐบาลจึงทำให้นักธุรกิจขาดความมั่นใจในการลงทุน 5. รัฐบาลไม่สามารถสั่งการแบบรวบรัดได้ตามภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ในโลกล้วนแต่มีลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบผสมทั้งสิ้น ต่างกันเพียงแต่ว่าประเทศไหนจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบผสมที่ค่อนข้างไปทางระบบทุนนิยม หรือ ระบบเศรษฐกิจแบบผสมที่ค่อนข้างทางระบบสังคมนิยม